

TAG PLATS!

CIVILSAMHÄLLETS DEMOKRATISKA
UTRYMME OCH RÄTTEN TILL ORGANISERING

2021

UPPDATERING

TAG PLATS!

CIVILSAMHÄLLETS DEMOKRATISKA UTRYMME OCH RÄTTEN TILL ORGANISERING

2021

UPPDATERING

2021

Redaktörer: Matilda Hald, Henrik Halvardsson och Cecilia Lindell Kennberg

Layout: Gabriel Holmbom

Delar av texten tidigare publicerad i CONCORD Sverige, "Tag plats! Civilsamhällets demokratiska utrymme och rätten till organisering", 2018.

CONCORD SVERIGE

Högbergsgatan 31 A, 116 20 Stockholm

08-648 99 50

Organisationsnummer: 802401-0855

www.concord.se

CONCORD
SVERIGE

INNEHÅLL

INLEDNING	4
CIVILSAMHÄLLET OCH RÄTTEN ATT ORGANISERA SIG	5
CIVILSAMHÄLLET OCH DEMOKRATIN UNDER HOT	6
HUR TAR SIG HOT OCH INSKRÄNKNINGAR UTTRYCK?	6
VEM BEGRÄNSAR UTRYMMET OCH VARFÖR?	7
EXEMPEL PÅ GRUPPER SOM DRABBAS	8
SAMSTÄMMIG POLITIK FÖR CIVILSAMHÄLLET DEMOKRATISKA UTRYMME	11
REKOMMENDATIONER	12
UTVECKLINGSSAMARBETE FÖR CIVILSAMHÄLLET DEMOKRATISKA UTRYMME	14
REKOMMENDATIONER	15
TILL CIVILSAMHÄLLET FÖRSVAR I EU OCH FN	16
REKOMMENDATIONER	17
FOTNOTER	18

INLEDNING

Det demokratiska samhället hotas och civilsamhällets utrymme inskränks i allt fler länder. Auktoritära krafter och maktavare som vill göra det svårare för civilsamhällets aktörer att verka självständigt och driva förändring vinner mark. Människor som arbetar för demokrati, mänskliga rättigheter, miljö och klimat får svårare att organisera sig. De som redan lever under förtryck och diskriminering trycks tillbaka allt hårdare. Begränsningarna av civilsamhällets handlingsutrymme utgör ett brott mot mänskliga rättigheter och demokratiska principer, samtidigt som de omöjliggör uppfyllandet av Agenda 2030.

Problematiken är dessvärre inte ny. Vi 24 svenska organisationer som står bakom denna rapport märker dagligen av den negativa utvecklingens konsekvenser i kontakten med våra partnerorganisationer, och har gjort så under en längre tid. I den här rapporten uppdaterar vi vår analys och våra rekommendationer från *Tag plats!* som publicerades första gången 2018.

Sedan dess har trenderna fortsatt i fel riktning, samtidigt som världen har genomlevt en pandemi. Det internationella civilsamhället är fortsatt vitalt och arbetar oförtrutet med att förändra och förbättra våra samhällen, både lokalt och globalt. Men vi behöver ett starkt politiskt stöd. Det är bra att förståelsen för frågan delvis ökar och att Sverige har lanserat en demokratisatsning med ambitionen att arbeta mer effektivt och innovativt för demokratisk utveckling. Inom flera områden kan svensk utrikes- och utvecklingspolitik ytterligare stärka människors rätt att organisera sig och verka inom ett pluralistiskt och livskraftigt civilsamhälle. Med tanke på

den exceptionella situation som världen befinner sig i krävs både stort politiskt ledarskap och mod. I den här rapporten diskuterar och listar vi ett flertal konkreta rekommendationer kring just detta.

CONCORD Sveriges arbetsgrupp för civilsamhällets demokratiska utrymme bevakar och analyserar hoten mot människors rätt att organisera sig och verka fritt. Gruppen är ett forum för erfarenhetsutbyte och gemensamt påverkansarbete gentemot Sveriges utrikespolitik och utvecklingssamarbete.

Följande organisationer står bakom denna

rapport: Act Svenska kyrkan, ActionAid Sverige, Afrikagrupperna, Civil Rights Defenders, Diakonia, Fonden för Mänskliga Rättigheter, ForumCiv, IM, Internationella Kvinnoförbundet för Fred & Frihet, Kristna Fredsrörelsen, Kvinna till Kvinna, LSU-Sveriges Ungdomsorganisationer, Naturskyddsföreningen, Plan International Sverige, Right Livelihood, Riksförbundet för Sexuell Upplysning - RFSU, Rädda Barnen, SILC-Swedish International Liberal Centre, Svalorna Indien Bangladesh, Svalorna Latinamerika, Svenska Missionsrådet, Swedwatch, Union to Union och We Effect.

CONCORD Sverige är en plattform som samlar 81 organisationer. Tillsammans vill vi påverka Sveriges och EU:s utvecklingspolitik för en hållbar och fredlig värld utan fattigdom och orättvisor. CONCORD Sverige är en av 28 nationella plattformar i CONCORD Europa, som samlar drygt 2 600 civilsamhällesorganisationer i Europa.

CIVILSAMHÄLLET OCH RÄTTEN ATT ORGANISERA SIG

Mötes- och föreningsfriheten är mänskliga rättigheter som utgör en förutsättning för människors möjlighet till inflytande i samhällsfrågor och för att andra rättigheter ska kunna åtnjutas och försvaras. Yttrandefrihet, religions- och övertygelsefrihet samt rätten att ansluta sig till fackförening är nära sammankopplade med rätten att organisera sig och mötas. Dessa rättigheter återfinns i FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter och betonas ytterligare i konventionerna om medborgerliga och politiska rättigheter, avskaffandet av diskriminering av kvinnor och rasdiskriminering samt barns rättigheter. Stater och andra aktörer måste respektera dessa rättigheter och stater har dessutom en skyldighet att aktivt försvara och främja mänskliga rättigheter när de hotas eller kränks, oavsett om det är av individer, extremistgrupper, privata företag, auktoritära religiösa ledare, andra civilsamhällesaktörer eller regimer och myndigheter.

Även inom utvecklingssamarbetet är Civilsamhällesorganisationers (CSO:ers) arbete ofta avgörande för om marginaliserade gruppers rättigheter och intressen inkluderas. Civilsamhället behövs för att säkerställa grundläggande principer, såsom rättighetsbaserat

arbetsätt samt åtagandet i Agenda 2030 om att ingen ska lämnas utanför – *leave no one behind* – som innebär att insatser ska motverka alla former av diskriminering och ojämlikhet.

Åtaganden i flera internationella överenskommelser uttrycker att stater ska bidra till gynnsamma förutsättningar (*enabling environment*) för civilsamhället att kunna existera och verka i sin egen rätt. Det handlar om utformningen av den lagstiftning som reglerar icke-statliga organisationer, skatteregler för ideella organisationer, regleringar om deras ansvar och transparens, mekanismer för finansiering och strukturer för deltagande.¹

I utvecklingssamarbetet har internationella givare ett ansvar för lokala organisationers möjlighet att verka genom hur de finansierar och samarbetar med dem.² Det handlar även om att integrera civilsamhället i dialogen om utvecklingssamarbete, i linje med principerna om utvecklingseffektivitet och de gemensamma åtagandena.³

CIVILSAMHÄLLET OCH DEMOKRATIN UNDER HOT

Under 2020 gick den demokratiska utvecklingen bakåt i fler länder än den gick framåt, detta för femtonde året i rad. Utrymmet för civilsamhället blir allt mindre i allt fler länder. I CIVICUS senaste sammanställning från november 2020 bedöms 114 länder ha allvarliga inskränkningar av civilsamhällets utrymme, medan 82 länder rankas som öppna eller har små begränsningar.⁴ Enligt V-Dem Institute återfinns till exempel flera G20-länder, såsom Brasilien, Indien och Turkiet, bland de länder vars demokratiska utveckling gått i den mest negativa riktningen under de senaste tio åren.⁵

Coronapandemin som drabbade världen 2020 har lett till ytterligare steg bakåt för demokratin och mänskliga rättigheter. Auktoritära regimer har använt pandemin som förevändning för att oproportionerligt och utan tidsbegränsningar ytterligare begränsa civilsamhällets utrymme. Bland annat beskriver Amnesty International i sin årsrapport att många regeringar tystat oliktänkande med pandemin som förevändning.⁶ Världsfacket ITUC har även rapporterat om hur arbetsgivare i flera länder passat på att göra sig av med fackligt aktiva arbetstagare under pandemins ekonomiska kris.⁷ Enligt Internationella IDEA har över tre fjärdedelar av alla länder infört restriktioner för religionsutövning under pandemin. Även om restriktionerna har motiverats med folkhälsoskäl finns oroväckande indikationer på att religiös diskriminering och polarisering ökat i flera länder.⁸ Många CSO:er upplever också att övergången

till digitala mötesplattformar under pandemin har inneburit ett utestängande av dem med begränsad digital tillgång och samtidigt en ökad sårbarhet inför olika typer av risker online.

Hur tar sig hot och inskränkningar uttryck?

Inskränkningarna av det demokratiska utrymmet kommer i många former. Det handlar om mord, hot och våld mot enskilda individer, som i förlängningen drabbar deras organisationer och avskräcker från organisering. Det kan också ta sig uttryck i strukturella inskränkningar, där lagstiftning används för att begränsa och kriminalisera civilsamhällets verksamhet.

Mord och fysiskt våld är de mest extrema uttrycken för hotbilden mot människorätts- och miljöförsvare. Front Line Defenders rapporterar att 331 människorättsförsvare mördades i 25 länder under 2020.⁹ Andra vanligt förekommande strategier är fabrikerade brottsanklagelser som leder till arresteringar och fängslanden. Människorättsförsvare misstänkliggörs genom att smutskastas, baktalas och attackeras, både fysiskt och på nätet eller i media, så att stödet de får från lokalsamhället och internationella aktörer ska minska.

Kvinnliga och hbtqi-människorättsförsvare anklagas för "bristande moral" eller "lösaktighet". De hotas med och utsätts ofta för sexuellt våld, men hoten kan även handla om att deras familjer kommer att drabbas.

Straffriheten för dessa brott är utbredd, och många mord föregås av hot. Detta tyder på allvarliga brister i rättssystemet och att myndigheter inte tar sitt ansvar att hantera hoten.¹⁰ Hoten som riktas mot individer får stora konsekvenser för deras organisationer, dels för att personerna ofta har centrala funktioner, dels för att andra avskräcks från organisering och/eller tillämpar självcensurering.

Begränsning och manipulation av information på sociala medier är också ett växande problem. Enligt Freedom House skyndar coronapandemin på en dramatisk nedgång i den globala internetfriheten. För tionde året i rad upplevs en allmän försämring av rättigheter när politiska ledare utnyttjar situationen genom att begränsa tillgången till information på internet. De trappar dessutom upp kontrollen och övervakningen, bland annat genom att öka antalet egna internetföreskrifter vilket begränsar och försvårar utbytet av information över nationella gränser. Detta sammantaget bidrar till en bredare kris för demokratin i hela världen.¹¹ Därutöver har digitaliseringen som ökat snabbt under pandemin förstärkt existerande digitala utmaningar för individer och organisationer som verkar under säkerhetshot, exempelvis vad gäller upprätthållande av säker kommunikation och svårigheter i att garantera säkra mötesutrymmen digitalt.

Organisationers arbete försvåras ofta av betungande gransknings- och registreringsregler och lagar som begränsar möjligheten att ta emot, hantera eller redovisa finansiering.¹² Även krav på att organisationer måste få sina projekt godkända av regeringen eller parlamentet förekommer i många länder. Dessa regler och krav, som syftar till att försvåra mottagandet av utländskt stöd, motiveras ofta med hänvisning till risken för finansiering av terrorism. Genom att misstänkliggöra och anklaga CSO:er för att gå någon annans ärende skapas negativa attityder, vilket i sin tur banar väg för trakasserier, gripanden och mord på människorättsförsvare. Detta trots att föreningsfriheten inbegriper rätten att söka, ta emot och använda resurser för sin verksamhet. Stater måste tillåta organisationer att söka sådana resurser också från utlandet, i enlighet med internationell rätt.¹³

Även på internationell politisk nivå vittnar civilsamhällets aktörer om ett minskat demokratiskt utrymme.

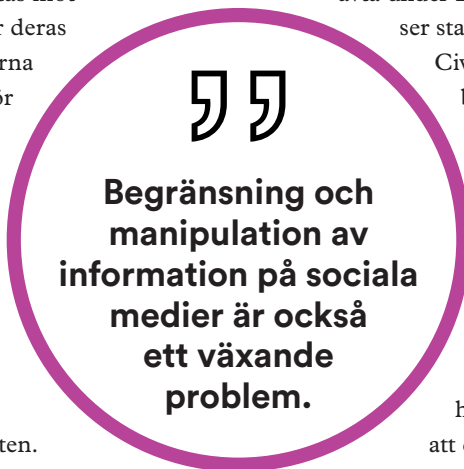
Hot och repressalier mot individer och grupper som samarbetat med FN-organ i frågor om mänskliga rättigheter har ökat under senare år, och tycktes inte avta under 2020 trots att många FN-processer stannade upp under pandemin.¹⁴

Civilsamhället upplever flertalet barriärer vad gäller deltagande i mellanstatliga forum¹⁵, däribland svårigheter i att få konsultativ status genom NGO-kommittén under FN:s ekonomiska och sociala råd.¹⁶ Vidare finns många exempel på hur människorätts- och miljöförsvarens möjligheter att delta i multilaterala forum hindrats genom nekade visum eller att de stoppats på flygplatser på väg till internationella möten om mänskliga rättigheter.¹⁷ Den förra FN-rapportören för mötes- och föreningsfrihet, liksom flera civilsamhällesaktörer, har även lyft kritik mot att den privata sektorn ges en mer dominerande roll i multilaterala forum, vilket skapar en obalans som gynnar den privata sektorns intressen på bekostnad av civilsamhällets möjligheter till inflytande.¹⁸

Vem begränsar utrymmet och varför?

Flera faktorer samspelar bakom inskränkningar av civilsamhällets utrymme. Ofta, men inte enbart, är det repressiva regeringar som står bakom åtstramningarna. Det kan även vara exempelvis privata företag, religiösa auktoriteter, paramilitära grupper eller i vissa fall andra civilsamhällesaktörer. Även så kallade GONGOs¹⁹, regeringstroga pseudo-organisationer, blir en del av förtrycket genom att driva en repressiv regims linje, försöka skapa splittring samt minska förtroendet för civilsamhället.²⁰

En central faktor är det ökade antalet auktoritära stater med repressiva regeringar, som är rädda att mista makten och därför vill tysta och utplåna opposition och kritiska röster.²¹ Detta märks inte minst i samband med val eller folkomröstningar, tillfällen då en öppen debatt behövs som mest och som stater också har en skyldighet att garantera.²² Enligt V-Dem Institute följer autokratisering ofta ett mönster där regeringar först attackerar media och civilsamhället, de skapar också polarisering genom att inte erkänna oppositionella och genom att sprida falsk information, därefter undergrävs val.²³ Ibland rör det sig om makthavare som vill skydda privata investeringar och inkomster eller undvika anklagelser om korruption, vilket märks genom att organisationer som utmanar korruption, valfusk och maktmissbruk ofta är hårt ansatta.

De regelverk och politiska normer som under de senaste 20 åren vuxit fram i kölvattnet av det så kallade kriget mot terrorismen, har även använts som en förvändning för att inskränka civilsamhällets rättigheter och kriminalisera människorättsförsvare. Det gäller inte minst möjligheten att ta emot finansiering från utlandet, där länder kopierat lagstiftning av varandra. Bland annat finns i många länder kopior eller snarlika varianter av lagar som klassar organisationer som tar emot internationellt stöd som utländska agenter.²⁴

Nationalism och så kallade traditionella värderingar används i allt fler länder som medel för att behålla status quo och befästa makt. Utvecklingen mot ökad nationalism och populism har bidragit till försvagade åtaganden för mänskliga rättigheter i vissa länder i Europa och Nordamerika. Situationen slår särskilt hårt mot kvinnorrättsförsvare och hbtqi-rörelser.²⁵ Sociala normer kring både ålder och kön får också till följd att många barn och unga upplever sin aktivism begränsad av familjen och andra vuxna.

En allmänt anti-demokratisk trend har också fört med sig att vissa rättigheter, exempelvis fackliga och urfolks rättigheter, inte erkänns som mänskliga rättigheter. Ett fortsatt växande globalt inflytande för odemokratiska stater försvagar ytterligare respekten för FN:s konventioner om mänskliga rättigheter.²⁶

De ökade hoten mot människor som försvarar rättigheter knutna till miljö och mark, har framför allt att göra med global exploatering av naturresurser samt efterfrågan på mark. Detta sker särskilt i länder med bristande respekt för mänskliga rättigheter. Med ökad efterfrågan på exempelvis timmer, palmolja och mineraler har det uppstått konflikter om urfolksområden eller med lokalbefolkningen som brukar mark och nyttjar exempelvis skogsresurser. Konflikterna uppstår med såväl stater som företag. Kriminella organisationer, kommersiella intressen och delar av statliga myndigheter är ofta involverade i att främja exploateringen och vill ha tillgång till eller kontroll över resurserna.

Religiösa aktörer kan vara repressiva eller utsatta, och ibland både och. De aktörer som representerar minoriteter eller utmanar makten utsätts för kränkningar genom statliga restriktioner eller våld i samhället. Religiösa auktoriteter som står nära makten kan bidra till att andras rättigheter kränks, till exempel genom att legitimera statens restriktioner, och ibland även genom att själva vara pådrivande i att rättigheter kränks. Samtidigt finns även flera exempel på situationer där religiösa aktörer intar en möjliggörande roll.

EXEMPEL PÅ GRUPPER SOM DRABBAS

Inskränkningar av det demokratiska utrymmet är ett globalt fenomen. Samtidigt skiljer situationen sig åt mellan länder och mellan områden i samma land, och vissa grupper drabbas extra hårt. Makthavare som vill inskränka det demokratiska utrymmet tenderar att särskilt attackera grupper som redan är strukturellt diskriminerade. För dessa människor utgör civilsamhället ofta den primära arenan för politiskt deltagande med resultatet att deras deltagande allvarligt begränsas, eller omöjliggörs, när det demokratiska utrymmet krymper eller stängs. Odemokratiska krafter riktar in sig på att stänga utrymmet för rörelser som utmanar den politiska eller ekonomiska makten. Även grupper eller individer som ifrågasätter normer om exempelvis kön, sexualitet och dominerande religion är extra utsatta.

➔ **Miljö- och markförsvare:** Majoriteten, 69 procent, av de mördade i ovan nämnda statistik från Front Line Defenders var människor som försvarade naturresurser, markrättigheter eller urfolks rättigheter. Urfolk är kraftigt överrepresenterade då de utgör 26 procent av fallen men endast 6 procent av världens befolkning. Våldet skedde i princip alltid i samband med stora utvinnings- och exploateringsprojekt, vilket visar på hur nära kopplade attacker på människorätts- och miljöförsvare är med ekonomiska intressen. Situationen bekräftas av Global Witness som rapporterade 212 mord på miljö- och landförsvare 2019, där två tredjedelar av fallen skedde i Latinamerika.²⁷ Andra exempel på hot och inskränkta rättigheter som att mista rätten att bruka sin mark och tvångsflyttningar drabbar individer, urfolk, kooperativ och bondeorganisationer.

➔ **Kvinnorrättsaktivister:** Kvinnor som organiserar sig löper stor risk att utsättas för hot och våld på specifika genusrelaterade sätt, däribland sexuellt våld, ryktesspridning, smutskastning och hot mot barn och familj. Kvinnorrättsaktivister drabbas särskilt av växande nationalism, av den allt starkare anti-genus-rörelsen samt av militarisering och religiös fundamentalism som begränsar och angriper kvinnors yttrande- och rörelsefrihet. Kvinnorrättsorganisationer har ofta sämre möjligheter till finansiering än andra organisationer.²⁸ Eftersom en stark feministisk rörelse är den enskilt viktigaste faktorn för att stärka kvinnors rättigheter och jämställdhet, innebär de ökade hoten mot kvinnorrättsförsvare även ett ökat hot mot kvinnors rättigheter och jämställdhet i sig.²⁹

➔ **Religiösa minoriteter:** Undersökningar från tankesmedjan Pew Research Center visar en negativ trend för religions- och övertygelsefriheten. Det drabbar organisationer och individer i religions- och övertygelsegemenskaper, inklusive humanister, ateister och sekularister. I tankesmedjans rapport från 2017-2018, syns en ökning av länder med restriktioner och/eller förekomst av våld mot dessa typer av organisationer. Svåra eller mycket svåra restriktioner från både statliga och icke-statliga aktörer finns i 40 procent av de 198 länder som studerats. Två tredjedelar av världens befolkning bor i dessa länder. De största statliga inskränkningarna 2018 återfanns i Mellanöstern och Nordafrika, medan den mest negativa utvecklingen från föregående år skedde i Asien.³⁰

➔ **Fackliga aktivister:** Situationen för arbetstagare och fackliga aktivister följer en liknande negativ trend. Världsfacket ITUC:s rättighetsindex visar att antalet länder där arbetstagare utsätts för våld ökade från 36 till 51 mellan 2015 och 2020. Från 2015 har det också skett en ökning av antalet länder där personer mördats på grund av sitt fackliga engagemang. I 56 av länderna i kartläggningen begränsas yttrandefriheten och mötesfriheten för arbetstagare.³¹

➔ **Barn och unga:** När det demokratiska utrymmet begränsas drabbas barn och unga, i synnerhet flickor och unga kvinnor, särskilt hårt eftersom de redan har sämre förutsättningar att delta i samhället än vuxna. Barn- och ungdomsleda grupper möter ofta betydande begränsningar vad gäller att starta och driva egna organisationer. I flera länder är det inte tillåtet för barn att registrera en organisation, ta emot finansiering eller öppna ett bankkonto.³² Barn

och unga är ofta organiserade i informella organisationer eller grupper, har begränsad kapacitet att identifiera och bemöta risker samt mindre tillgång till etablerade skyddsmekanismer och nätverk. De har sällan tillgång till egna flexibla finansiella resurser, vilket ökar deras sårbarhet. Sammantaget gör det att barn och unga drabbas på andra sätt och oftast hårdare när de utsätts för hot och attacker, offline såväl som online.

➔ **Hbtqi-aktivister:** Hbtqi-aktivister stöter ofta på hinder på grund av sin sexuella läggning och/eller könsidentitet när de organiserar sig för att hävda sina mänskliga rättigheter. Ett problem är svårigheter kring att registrera sin organisation samt att aktivister som organiserar sig också riskerar att utsättas för hot, trakasserier, utpressning och våld, inklusive sexuell våld. Under pandemin har den här typen av våld ökat. I flera länder, bland annat Georgien och Kenya har hbtqi-personer utpekats för att orsaka och sprida covid-19.

➔ **CSO:er i konfliktzoner:** Vid konflikter eller andra typer av humanitära kriser ökar trycket på länders stödssystem, men dessa är ofta redan bristfälliga eller icke-existerande.³³ Detta kan göra att organisationer väljer, eller i andra fall tvingas, att ställa om sin verksamhet till exempelvis humanitärt stöd. Då tas nödvändiga resurser, som exempelvis konfliktförebyggande åtgärder, helt eller delvis bort från kärnverksamheten. I vissa fall kan civilsamhället blandas samman med regeringen om de bistår med liknande grundläggande tjänster i samma områden. Därmed ökar risken för att de blir en måltavla för olika typer av väpnade aktörer och allmänt missnöje. De civilsamhällesaktörer som arbetar med frågor kring egna regeringars ansvar för krigsbrott eller stödjer vapenvägrare är ofta särskilt utsatta.

SAMSTÄMMIG POLITIK FÖR CIVILSAMHÄLLET'S DEMOKRATISKA UTRYMME

Sedan 2019 genomförs en demokratisatsning inom svensk utrikespolitik, Drive for Democracy. Den innebär att Sverige ”i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer”³⁴, där medborgerligt deltagande och ett levande civilsamhälle lyfts som centrala aspekter. Sedan satsningens start har utlandsmyndigheter, enligt UD:s rapportering, arrangerat ett stort antal aktiviteter, däribland 70 demokratialoger som gett utrymme för civilsamhället.³⁵ Demokratisatsningen är också prioriterad i Sveriges OSSE-ordförandeskap 2021 och ska ytterligare stärka Sveriges demokratibistånd (se nästa avsnitt). I februari 2021 annonserade regeringen att den ämnar stärka det internationella arbetet med fackliga rättigheter och mänskliga rättigheter i arbetslivet, också det som ett led i demokratisatsningen.³⁶

I 2021 års handlingsplan för den feministiska utrikespolitiken tydliggörs att utrikesförvaltningen i sitt arbete med demokratisatsningen ska ”beakta hur Sverige ytterligare kan stärka, synliggöra och tillvarata kvinnors och flickors representation, deltagande och inflytande, inklusive i relation till covid-19-arbetet”³⁷. Vidare ska utrikesförvaltningen ”motverka det krympande demokratiska utrymmet och de ytterligare utmaningar som covid-19 skapar för kvinnliga människorättsförsvarare, kvinnorrättsorganisationer och andra aktörer som försvarar kvinnors och flickors fulla åtnjutande av de mänskliga rättigheterna inklusive klimat- och miljöförsvare liksom fackliga företrädare”.³⁸

Demokratisatsningen (Drive for Democracy) är välkommen och angelägen. Till skillnad från den feministiska utrikespolitiken saknas dock en handlingsplan för satsningen. Avsaknaden av såväl handlingsplan som transparens kring målsättningar och resultat gör det svårt att granska om satsningen exempelvis lett till en

mer systematisk hantering av hot mot civilsamhällets utrymme. Svenska ambassaders fokus på demokrati-frågor och kontakter med lokala civilsamhället varierar fortfarande och bör prioriteras ytterligare givet utbredda hot mot och begränsningar av människorättsförsvarare i allt fler länder. Som en svensk utrikespolitisk prioritet bör varje svensk beskickning arbeta med demokratifrågor och det civila samhället.

Som en svensk utrikespolitisk prioritet bör varje svensk beskickning arbeta med demokratifrågor och det civila samhället.

Sverige har sedan tidigare ett relativt stort fokus på demokrati och mänskliga rättigheter i utrikespolitiken. I skrivelsen *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i svensk utrikespolitik* (2016) slår regeringen fast att Sverige ska påtala försämringar vad gäller civilsamhällets utrymme i multilaterala och bilaterala sammanhang, samt skydda och främja ett brett spektrum av människorättsförsvarare under hot. Vidare ska Sverige inom utvecklingssamarbetet använda anpassade och hållbara former för stöd till civilsamhället, särskilt i auktoritärt styrda samhällen. Utrikesdepartementets rapporter om mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer (de så kallade landrapporterna) har underrubriker om civilsamhällets utrymme, liksom om mötes- och föreningsfrihet, yttrandefrihet samt religions- och övertygelsesfrihet. Numera ingår även fackliga rättigheter i rapportens del om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Vid flera tillfällen har Sverige i multilaterala sammanhang uttalat sig om vikten av att respektera och stödja människorättsförsvarare.³⁹

Här följer rekommendationer för att systematisera och stärka arbetet med att främja civilsamhällets demokratiska utrymme genom utrikespolitiken och utrikesförvaltningen.

REKOMMENDATIONER

➔ **Var en stark offentlig, pådrivande röst till stöd för mänskliga rättigheter och det civila samhällets demokratiska utrymme.**

Regeringen måste våga vara obekvä, tydlig och kritisk när hot mot människorätts- och miljöförsvare sker och när inskränkningar av civilsamhällets utrymme äger rum. Här spelar även svenska beskickningar utomlands en otroligt viktig roll.

➔ **Tillämpa konsekvent en bred definition av demokratiskt utrymme,** som utgår ifrån

artiklarna i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. De har en särskild betydelse för individens möjlighet att fritt delta i organiserade sfärer och gemenskaper utanför familjen, staten eller marknaden: religions- och övertygelsefrihet (art. 18)⁴⁰, opinions- och yttrandefrihet (art. 19), mötesfrihet (art. 21) och föreningsfrihet, inklusive rättigheten att bilda och gå med i fackföreningar (art. 22).

➔ **Utveckla en tydlig handlingsplan för demokratisatsningen** för att öka transparen-

sen och göra det möjligt att granska om satsningen har möjliggjort, eller bidragit till, att nå de mål som har satts upp. Demokratisatsningen bör tillika finansieras så att man på bästa sätt möjliggör och stödjer verklig förändring i linje med de uppsatta målen.

➔ **Utveckla mer systematisk styrning och stöd till hela utrikesförvaltningen.**

Chefer på alla nivåer behöver genom sitt agerande belysa situationens allvar och vikten av att försvara civilsamhällets demokratiska utrymme. Frågan om civilsamhällets utrymme bör arbetas in som en tvärgående fråga i alla uppdrag från Utrikesdepartementet till utlandsmyndigheter, och tydligt integreras i andra utrikespolitiska prioriteringar såsom den feministiska utrikespolitiken, internationellt miljö- och klimatarbete, samt främjandet av handelsintressen.

➔ **Prioritera inkluderande dialog med det lokala civilsamhället.**

Att arbeta aktivt med organisationer som försvarar mänskliga rättigheter och miljö ska vara en tydlig del i varje ambassads uppdrag. Kontinuerlig kontakt och dialog med en bredd av organisationer i landet – däribland de mest marginaliserade grupperna och partnerorganisationer till svenska CSO:er – bör ligga till grund för analysen av civilsamhällets villkor i UD:s landrapporter och andra styrdokument. Det är ett steg i rätt riktning att civilsamhällets utrymme numera tas upp systematiskt i landrapporter, men dessa kan förbättras genom väl förberedda dialoger med civilsamhället. Detta gäller även i andra landspecifika processer, såsom inför människorättsgranskningar i FN.

➔ **Genomför kapacitetshöjande insatser kring digitala möten och processer.**

Då digitala verktyg används i allt större utsträckning, som en konsekvens av pandemin, ställs nu högre krav på departement och myndigheter att kunna säkerställa civilsamhällets deltagande på ett meningsfullt och säkert sätt. Fokus bör vara på faktiska risker med digitala möten, och på vilka strategier, metoder och verktyg/plattformar som kan användas för att minska dessa. Inför möten behöver myndigheter och departement göra kontextspecifika analyser, beakta om ersättningar till resurssvaga organisationer behövs samt planera för meningsfullt deltagande och inkluderande mötesformer.

➔ **Använd officiella resor till att visa civilsamhällets betydelse.**

Officiella delegationer bör prioritera möten med civilsamhället, i synnerhet med gräsrotter och utsatta aktörer. Dessa möten är ett sätt att både inhämta deras perspektiv och ge dem starkt skydd genom synlighet. Detta måste alltid göras med en analys av hur kontakten kan påverka deras säkerhetssituation. I detta krävs en medvetenhet om existensen av GONGOs och risken för att sådana närvarar i olika sammanhang där civilsamhället möter beslutsfattare.

➔ **Säkerställ samstämmighet i utlandsmyndigheternas främjande av handelsintressen och det demokratiska utrymmet.**

Sveriges utlandsmyndigheter ses som centrala aktörer för främjande av handelsintressen. I flera av de länder som regeringen prioriterar i detta arbete, är civilsamhället särskilt utsatt.

- Det behövs tydligare direktiv till utlandsmyndigheter vad gäller att försvara civilsamhällets utrymme, samt stöd och skydd till människorätts- och miljöförsvare, i relation till det företagsfrämjande arbetet.
- Handelsfrämjande delegationer bör därför träffa de som påverkas av de svenska investeringarna, och även inkludera fackliga representanter. Det är av stor vikt att investeringar sker med respekt för urfolk och lokalsamhällets rätt till ”Free Prior and Informed Consent”⁴¹ vid planerade projekt. Fackföreningar och lokala organisationer måste konsulteras.
- Regeringen bör se över möjligheten att återinrätta arbetsmarknadsråd på ambassader, med uppdraget att främja social dialog och hållbar ekonomisk utveckling.

➔ **Stärk politiken för företagande och mänskliga rättigheter.**

- Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter bör uppdateras med en tydligare politik för främjandet av organisationers, arbetstagarers, lokalbefolkningars samt människorätts- och miljöförsvarens möjligheter att finnas, organisera sig och agera offentligt.
- Regeringen bör verka för att förslaget om Sustainable Corporate Governance, som EU-kommissionen kommer lägga fram 2021, blir en skarp lagstiftning som gör det obligatoriskt för företag att göra risk- och konsekvensanalyser samt åtgärdsplaner för mänskliga rättigheter och miljö i hela värdekedjan (HREDD). Lagstiftningen måste också ge de som lidit skada möjlighet att ställa ansvarigt företag till svars och att få gottgörelse.
- På internationell nivå bör regeringen verka för att EU ska delta konstruktivt i förhandlingarna på FN-nivå om ett bindande fördrag (Binding Treaty) för företag gällande mänskliga rättigheter.

➔ **Förtydliga definitionen av demokrati-kriterium för svensk vapenexport.**

Sveriges vapenexportlag och demokratisatsningen borde omfattas av en och samma definition av demokrati. Sverige bör därmed sluta sälja krigsmateriel till icke-demokratier och till länder som inskränker civilsamhällets utrymme. Då implementeringen av lagen även saknar ett genusperspektiv riskerar förbrytelser mot kvinnor och andra diskriminerade grupper att förbises helt när exporttillstånd ges. Genom vapenexport legitimeras dessa stater, vilket riskerar att motarbeta demokratisk utveckling och underminera Sveriges feministiska utrikes- och handelspolitik samt Politik för Global Utveckling (PGU) som Sverige har åtagit sig att följa.

UTVECKLINGSSAMARBETE FÖR CIVILSAMHÄLLET DEMOKRATISKA UTRYMME

Demokratisatsningen har också inneburit en uppdatering av strategin för Sveriges utvecklingssamarbete avseende arbetet med de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer 2018–2022.⁴² Sida har fått i uppdrag att ytterligare stärka fokus på demokrati i biståndet och på marginaliserade grupper. Utvecklingssamarbete som specifikt syftar till att stärka demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatens principer är sedan tidigare det största enskilda tematiska området i Sidas budget.⁴³ Av Sveriges totala bistånd går cirka 20 procent till civilsamhället, och av Sidas totala bistånd 2020 gick 39 procent till CSO:er.⁴⁴

Svenskt utvecklingssamarbete är överlag bra på att ge effektivt stöd till civilsamhället och finansiera internationella initiativ för civilsamhällets utrymme.⁴⁵ Sedan 2019 har Sida riktlinjer för interaktion med och stöd till civilsamhället som bland annat fastställer att Sida ska utforska civilsamhällets olika roller i den lokala kontexten och sträva efter att stödja civilsamhället i sin egen rätt.⁴⁶ Att främja ett gynnsamt klimat för civilsamhället är ett av två målområden i Sidas strategi för

stöd till civilsamhället genom svenska organisationer.⁴⁷ Detta anslag har dock inte följt den generella ökningen av biståndsbudgeten under senare år, vilket försvårar en ambitionshöjning på detta område för organisationer som söker finansiering genom CSO-anslaget.⁴⁸

Dialog mellan Utrikesdepartementet och det svenska civilsamhället kring utvecklingssamarbetet är institutionaliserad genom gemensamma åtaganden.⁴⁹ Civilsamhällesaktörer bjuds regelbundet in till samråd kring större strategiprocesser inom biståndet. Sverige står också upp för vikten av att stödja civilsamhället i sin egen rätt, och inte som utförare av givares program och prioriteringar, exempelvis i processer inom OECD-DAC.⁵⁰

Utvecklingssamarbete för att främja civilsamhällets möjligheter att verka fritt handlar dels om att skydda hotade människorättsförsvarare och miljöförsvarare, och dels om mer strategiskt och långsiktigt arbete för att stärka demokratiska värderingar. Här följer rekommendationer för hur Sverige kan arbeta med båda dessa delar.

REKOMMENDATIONER

➔ Säkerställ medvetenheten om hot mot civilsamhällets utrymme i samtliga delar av utvecklingssamarbetet.

Det behöver finnas en fördjupad förståelse för inskränkningar av civilsamhällets utrymme och situationen för särskilt utsatta grupper inom alla delar av utvecklingssamarbetet, inte enbart inom enheter med särskilt fokus på demokrati, mänskliga rättigheter och/eller stöd till civilsamhället. Det behövs strategisk och praktisk vägledning kring hur utvecklingssamarbetet ska anpassas i olika kontexter där civilsamhället är under hård press.

➔ Förbättra dialogen mellan UD, Sida, FBA, svenska CSO:er och deras partners.

I framtagande, genomförande och utvärdering av Sveriges strategier för utvecklingssamarbete behöver en bredd av lokala och svenska organisationer inkluderas på ett meningsfullt sätt. Analys av civilsamhällets organisering och utrymme bör ingå i alla strategier, och det bör konkretiseras hur de gemensamma åtagandena mellan regeringen och svenska civilsamhällesorganisationer omsätts i handling för att försvara det demokratiska utrymmet.

➔ Var en stor och modig finansiär till civilsamhället.

Sverige har ett starkt och effektivt stöd till civilsamhället jämfört med många andra givare. Men i ett hårdnande och föränderligt politiskt klimat krävs ännu mer och bättre anpassat stöd.

- Öka stödet till civilsamhället i repressiva kontexter, i synnerhet till utsatta aktörer med relativt sett lite finansiering. Fokus bör ligga på stöd till civilsamhället i sin egen rätt, och inte som genomförare av andras prioriteringar. För detta underlättar kärnstöd och långsiktig finansiering.
- Visa ökad vilja till delat risktagande med mottagarna och CSO:er som vidareförmedlar medel, inte bara när det gäller resultat utan även vid finansiella risker. Detta skulle möjliggöra stöd till de mest utsatta grupperna och även till informella aktörer.

- Öka flexibiliteten i vad medel får gå till. Givet hotbilden mot människorätts- och miljöförsvare, i kombination med ökad digitalisering, behöver biståndet ge CSO:er möjlighet att prioritera kostnader för säkerhet, däribland digital säkerhet och juridiskt stöd. Flexibilitet i stödet krävs också för att organisationer ska kunna omprioritera när särskilda säkerhetsrisker och akuta situationer uppstår. Därtill måste det finnas öppenhet för stöd till mental hälsa och stresshantering för utsatta individer, vilket bidrar till långsiktig hållbar aktivism.
- Inrätta en särskild fond för akuta situationer. Utöver flexibilitet som möjliggör anpassning och omprioritering av redan beviljade medel, bör också särskilda medel kunna sökas för akuta insatser för människorätts- och miljöförsvare med skyddsbehov.
- Anpassa och förenkla kraven på administration och rapportering. Utvecklingssamarbete ska ha höga krav på redovisning av resultat och transparent användning av pengar. Samtidigt måste det finnas förståelse för hotade människorättsförsvares situation. I känsliga situationer bör alternativa lösningar utforskas, såsom muntlig rapportering och okonventionella metoder för överföring av medel. Annars riskerar byråkratiseringen att ytterligare krympa utrymmet.
- Möjliggör stöd till informella civilsamhällesaktörer. Informella och icke-registrerade organisationer, rörelser och nätverk, inte minst de som leds av unga, saknar ofta möjlighet till finansiellt stöd. Detta trots att de är starka progressiva förändringsaktörer och att många av dem valt eller tvingats att verka informellt på grund av restriktioner och risker kopplade just till det krympande demokratiska utrymmet.

TILL CIVILSAMHÄLLET'S FÖRSVAR I EU OCH FN

EU är världens största biståndsgivare med en gemensam utrikespolitik som ska utgå från demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatens principer. EU:s starka stöd för civilsamhället är av stort värde. EU:s utvecklingssamarbete präglas från och med 2021 av en kombination av flera trender som är relevanta för civilsamhällets demokratiska utrymme. Dels större flexibla delar av budgeten som kan omprioriteras vid oförutsedda situationer och kriser, där insynen och möjligheterna till förutsägbarhet och granskning därför är mindre. Dels mer resurser fördelade i de geografiska programmen, vilket stärker EU-delegationernas inflytande och givarsamordningen på landnivå. Därför blir det viktigare för både Sverige och civilsamhället att ta en aktiv roll i relation till EU-delegationerna.⁵¹ CSO:er har i förhandlingarna inför den nya budgeten påpekat att formerna och villkor kring hur medlen kanaliseras måste övervägas noga för att möjliggöra att en bredd av civilsamhällesaktörer kan få tillgång till stödet.⁵²

Den mer övergripande trenden inom EU:s bistånd är att medlemsstaterna ger migrationspolitiken inflytande över utvecklingssamarbetet. Det får återverkningar även på CSO:ers möjligheter att verka och på grundläggande fri- och rättigheter. Ett allvarligt exempel på detta är den kriminalisering av humanitära organisationers räddningsarbete på Medelhavet som skett sedan 2018. Över 40 rättsliga och administrativa processer har initierats av EU-medlemsstater för att hindra organisationers humanitära arbete.⁵³

Vad gäller FN:s roll i att säkerställa civilsamhällets demokratiska utrymme har flera initiativ tagits under senare år. Under 2020 genomförde UN OHCHR och UN Women globala konsultationer, som resulterade i riktlinjer för hur FN-systemet bättre ska skydda och främja civilsamhällets utrymme och deltagande.⁵⁴ I samband med FN:s 75-års-

jubiläum 2020 uppmärksammade FN:s generalsekreterare António Guterres civilsamhällets krympande utrymme som en av de utmaningar som kräver samstämmigt och principfast agerande från FN-systemet. Han utlovade bland annat en dialog för mer systematiskt civilsamhällesdeltagande inom olika FN-organ, och en systemövergripande strategi för att möta inskränkningar mot civilsamhällets demokratiska utrymme på landnivå.⁵⁵ I de mellanstatliga organen och förhandlingarna reflekteras dock de anti-demokratiska trender som syns i världen, och där krävs att enskilda länder och koalitioner finns till civilsamhällets försvar.

Sverige står generellt upp för civilsamhällets deltagande och utrymme i multilaterala forum, och det händer att civilsamhällesrepresentanter ingår i svenska delegationer till FN-möten. När globala processer i högre grad sker digitalt är erfarenheten från många civilsamhällesaktörer att möjligheten att lyssna in på möten ökat, men att de reella möjligheterna till inflytande har minskat. Olika FN-forum klarade omställningen till digitalt beslutsfattande olika bra under pandemin, och lärdomar behöver nu dras för att digitala medel ska kunna fungera som komplement till fysiska möten, till förmån för stärkt deltagande.⁵⁶

Sverige och andra stater behöver stärka sitt arbete på multilateral nivå för att främja civilsamhällets utrymme och försvara CSO:ers möjlighet att delta i internationella forum. Civilsamhällets deltagande kan också bidra till att stärka legitimiteten och förtroendet för institutioner som FN och EU, där ett representativt civilsamhälle kan bygga tydligare länkar mellan de som fattar besluten och de som påverkas av dem.

Här följer rekommendationer för hur Sverige kan arbeta inom FN och EU, inte minst under sitt EU-ordförandeskap 2023, för att ytterligare främja civilsamhällets demokratiska utrymme.

REKOMMENDATIONER

➔ Verka för uppdaterade och nya riktlinjer.

EU:s riktlinjer för människorättsförsvare (the EU Guidelines on Human Rights Defenders) från 2008 behöver ses över med ett tydligt genusperspektiv och en medvetenhet om den förvärrade situationen, samt kopplas till andra relevanta riktlinjer såsom de för religions- och övertygelsefrihet. Därtill bör Sverige driva på för att EU tar fram riktlinjer om mötes- och föreningsfrihet som inte finns i dag. I båda fallen måste processen för revidering och framtagande av riktlinjer utformas så att civilsamhället kan påverka dess innehåll.

➔ Verka för civilsamhällets utrymme i implementeringen av EU:s utvecklings-samarbete.

Under 2021 har EU:s långtidsbudget för perioden 2021–2027 antagits och ett nytt partnerskap mellan EU och Afrika är under förhandling. Sverige bör bevaka att de mekanismer som finns för dialog med civilsamhället om utvecklingspolitiken och strategier för biståndet bevaras och utvecklas under den kommande perioden. Detsamma bör gälla för finansiering till civilsamhället som oberoende utvecklingsaktörer i egen rätt.

➔ Stärk EU-delegationernas arbete för civilsamhällets utrymme.

Sverige bör verka för att civilsamhällets aktörer i större utsträckning än i dag deltar i framtagande, översyner och genomförande av EU:s styrdokument för samverkan med civilsamhället (road maps). Det är också viktigt att det finns tillräcklig finansiering för tillhörande handlingsplaner. Sverige bör också driva på för kompetenshöjning för EU-delegationerna om hur det krympande utrymmet tar sig uttryck och kan bemötas.

➔ Verka för civilsamhällets utrymme genom FN:s arbete på landnivå.

Det finns stora behov av att lyfta och bevaka att FN arbetar modigt och strategiskt i samarbetsländer, även med motvindsfrågor och civilsamhällets utrymme. I den pågående reformeringen av FN:s land-team finns en möjlighet att stärka arbetet för utsatta aktörers rättigheter och civilsamhällets utrymme. Sverige kan bevaka så att dessa frågor inte prioriteras ned med hänvisning till lokalt politiskt motstånd, vilket ibland är fallet i dag.

➔ Verka för civilsamhällets deltagande och möjligheter att höras i internationella förhandlingar.

Sverige och EU måste tydligt kritisera när NGO-kommittén i FN behandlar ansökningar om konsultativ status på ett sätt som är politiserat och motarbetar civilsamhällets deltagande. Sverige bör alltid samråda med civilsamhället såväl inför som under multilaterala möten, och i högre grad ha CSO-representanter i svenska mötesdelegationer. Sverige kan också föreslå eller stödja mer tidsutrymme för representanter från civilsamhället i förhandlingar och diskussioner. Stöd till den globala kampanjen för att tillsätta en ”UN Special Envoy” för civilsamhället vore ett sätt att stärka utrymmet.

➔ Inom FN bygga strategiska koalitioner för civilsamhällets utrymme.

Sverige kan ta initiativ till resolutioner om mötes- och föreningsfrihet. Sverige kan främja CSO:ers deltagande och utrymmet för civilsamhällets skuggrapportering i samband med att länders efterlevnad av mänskliga rättigheter granskas i FN. Sverige kan också mer aktivt och konsekvent lyfta begränsningar i civilsamhällets utrymme i dessa granskningar.

➔ Verka för effektiv finansiering till civilsamhället och givarsamordning inom multilaterala organisationer.

Även om det är belagt att den mest effektiva formen för finansiering är ett långsiktigt och processinriktat stöd till genomförande av organisationernas egna strategier, finns oroande tendenser till ökad givarstyrning och kortsiktiga stöd. Sverige behöver påverka andra givare och ställa högre krav på FN och EU så att lokala organisationer och rörelser behandlas som självständiga aktörer och inte reduceras till passiva målgrupper eller genomförare av någon annans agenda. Detta kan bland annat göras genom att verka inom OECD-DAC för att policy-instrumentet⁵⁷ för arbetet med civilsamhället som antogs 2021 också implementeras av givare.

➔ Påverka multilaterala utvecklingsbanker gällande konsultationer och lokalsamhällets rättigheter.

Sverige bör driva på för att multilaterala utvecklingsbanker mer systematiskt konsulterar civilsamhället i sin verksamhet och säkerställa att lokalsamhällen som påverkas negativt av investeringar kan söka upprättelse och erhålla kompensation genom oberoende mekanismer.

FOTNOTER

- 1 Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), "Civil Society and Aid Effectiveness: Findings, Recommendations and Good Practice", 2009.
- 2 OECD, "DAC Recommendation on Enabling Civil Society in Development Co-operation and Humanitarian Assistance", 2021, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5021>.
- 3 Task Team on CSO Development Effectiveness and Enabling Environment, "Review of Evidence of Progress on Civil Society-related Commitments of the Busan High Level Forum", 2013, s. 9–10.
- 4 Principerna för utvecklingseffektivitet som antogs i Busan 2011 erkänner vikten av civilsamhället som en utvecklingsaktör i sin egen rätt. Regeringens och svenska CSO:ers gemensamma åtaganden för stärkt dialog och samverkan inom utvecklingssamarbetet, beslutades om 2015. De syftar bland annat till att skapa en inkluderande dialog mellan regeringen och CSO:er, och till att organisationernas roller och mervärden tillvaratas för att uppnå de övergripande biståndsmålen.
- 5 CIVICUS, "Civic Space on a Downward Spiral", 2020, <https://findings2020.monitor.civicus.org/downward-spiral.html>.
- 6 V-dem Institute, "Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021", 2021, s. 7 och 9.
- 7 Amnesty International, "Amnesty International Report 2020/21: The state of the world's human rights", 2021, s. 16.
- 8 International Trade Union Confederation, "2021 ITUC Global Rights Index: The world's worst countries for workers", 2021, s. 4.
- 9 International Idea, "Taking Stock of Regional Democratic Trends Before and During the Covid-19 Pandemic", 2020, s. 21.
- 10 Front Line Defenders, "Front Line Defenders Global Analysis 2020", 2020, s. 4.
- 11 Ibid s. 14 och Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, Mary Lawlor, "Final warning: death threats and killings of human rights defenders", A/HRC/46/35, 2020, paragraf 5–6.
- 12 Freedom House, "Freedom On the Net 2020: The Pandemic's Digital Shadow", 2020.
- 13 Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, "Grejen med demokratiskt utrymme", 2020.
- 14 Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, A/HRC/23/39, 2013, s. 4.
- 15 UN OHCHR, "Oral presentation by Assistant Secretary-General for Human Rights Ilze Brands Kehris of the report of the Secretary-General on cooperation with the United Nations, its representatives and mechanisms in the field of human rights", 2020, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26321&LangID=E%22>.
- 16 Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, "Civil society space: engagement with international and regional organizations", A/HRC/44/25, 2020, s. 6.
- 17 Se exempelvis Eleanor Openshaw, "Overcoming the Politics of the UN's NGO Committee", publicerad i *Strengthening civil society engagement with the United Nations*, 2017.
- 18 Exempel på när människorättsaktivister ålagts reseförbud eller på andra sätt hindrats att resa till möten om mänskliga rättigheter återfinns exempelvis i International Service for Human Rights, "The Backlash Against Civil Society Access and Participation at the United Nations", 2018.
- 19 "Rights to freedom of peaceful assembly and of association: Note by the Secretary-General", A/69/365, 2014, s. 5. Under 2021 bojkottade flera civilsamhällesaktörer UN Food System Summit 2021 på grund av den privata sektorns inflytande, se exempelvis The Guardian, "Farmers and rights groups boycott food summit over big business links", 2021, <https://www.theguardian.com/global-development/2021/mar/04/farmers-and-rights-groups-boycott-food-summit-over-big-business-links>.
- 20 GONGOS är en förkortning för Government-organised non-governmental organisations.
- 21 Kvinna till Kvinna, "Suffocating the movement – Shrinking space for women's rights", 2018, s. 18.
- 22 CIVICUS, "2021 State of Civil Society Report", 2021.
- 23 United Nations, "International Covenant on Civil and Political Rights", 1966.
- 24 V-dem Institute, "Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021", 2021, s. 7 och 9.
- 25 Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, "Grejen med demokratiskt utrymme", 2020.
- 26 Kvinna till Kvinna, "Suffocating the movement – Shrinking space for women's rights", 2018, s. 29.
- 27 Freedom House, "Breaking Down Democracy: Goals, Strategies and Methods of Modern Authoritarians", 2017.
- 28 Global Witness, "Defending Tomorrow", 2020.
- 29 Kvinna till Kvinna, "Suffocating the movement – Shrinking space for women's rights", 2018, s. 18–22.
- 30 Htun, M. & Weldon, S.L., "The Civic Origins of Progressive Policy Change: Combating Violence against Women in Global Perspective, 1975–2005", *American Political Science Review*, 106(3), 2012.
- 31 Pew Research Center, "In 2018, Government Restrictions on Religion Reach Highest Level Globally in More Than a Decade", 2020, s. 7 och 13. Se även Svenska missionsrådet, "Claiming space for faith – Including freedom of religion or belief in the fight for civic space", 2020.
- 32 International Trade Union Confederation, "ITCU Global Rights Index 2020: The World's Worst Countries for Workers", 2020.
- 33 Save the children and CIVICUS, "Peers and partners, enabling children to take civic action", 2017.
- 34 Front Line Defenders, "Global Analysis 2020", 2021.
- 35 Utrikesdepartementet, "Demokratisatsningen tar form" 2019, <https://www.regeringen.se/artiklar/2019/11/demokratisatsningen-tar-form/>.
- 36 Regeringens deklaration vid 2021 års utrikespolitiska debatt i riksdagen, 2021, s. 5, https://www.regeringen.se/493bcc/contentassets/3b925dd-737454936b5afe36498f08664/utrikesdeklarationen_2021.pdf.
- 37 Pressmeddelande från Utrikesdepartementet, "Ann Linde presenterar satsningar för att stärka stödet för fackligt arbete i världen", 2021, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/02/ann-linde-presenterar-satsningar-for-att-starka-sto-det-for-fackligt-arbete-i-varlden/>.
- 38 Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, "Utrikesförvaltningens handlingsplan för feministisk utrikespolitik 2019–2022 med inriktning och åtgärder för år 2021", s. 12, <https://www.regeringen.se/491ecf/globalassets/regeringen/lena-micko-test/utrikesforvaltningens-handlingsplan-for-feministisk-utrikespolitik-2019-2022-med-inriktning-och-at-garder-for-ar-2021.pdf>.
- 39 Ibid.
- 40 Till exempel i utrikesminister Margot Wallströms anföranden till FN:s råd för de mänskliga rättigheterna 1 mars 2017 och 27 februari 2018.
- 41 Kopplingarna mellan religions- och övertygelsesfrihet och civilsamhällets utrymme analyseras i Svenska missionsrådet, "Claiming space for faith – Including freedom of religion or belief in the fight for civic space", 2020.
- 42 "Free Prior and Informed Consent" är en rättighet som erkänns i FN-deklarationen "United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP).
- 43 Utrikesdepartementet, "Ändrad strategi för Sveriges utvecklingssamarbete avseende arbetet med de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer 2018–2022", 2020, <https://www.regeringen.se/48f390/contentassets/79966d0ba0e74bf9b7218101736ae5a8/andrad-strategi-for-sveriges-utvecklingssamarbete-avseende-arbetet-med-de-manskliga-rattigheterna-demokrati-och-rattsstatens-principer-20182022-002.pdf>.
- 44 Regeringens deklaration vid 2021 års utrikespolitiska debatt i riksdagen, 2021, https://www.regeringen.se/493bcc/contentassets/3b925dd-737454936b5afe36498f08664/utrikesdeklarationen_2021.pdf.
- 45 Ibid. samt statistik för 2020 på OpenAid: <https://openaid.se/activities/overview?organisation=2&year=2020>.
- 46 Detta framhålls med flera exempel av Jana Baldus, Annika Elena Poppe och Jonas Wolff i "An Overview of Global Initiatives on Countering Closing Space for Civil Society", 2017.
- 47 Sida, "Guiding Principles for Sida's Engagement with and Support to Civil Society", 2019, <https://reliefweb.int/report/world/guiding-principles-sida-s-engagement-and-support-civil-society-2019>.
- 48 Regeringsuppdrag från Utrikesdepartementet, "Strategi för stöd genom svenska organisationer i det civila samhället 2016–2022", 2019, <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2016/06/strategi-for-stod-genom-svenska-organisationer-i-det-civila-samhallet-2016-2022/>.
- 49 Beräkning baserad på statens budget, utgiftsområde 7, för åren 2016–2020.
- 50 Regeringens och svenska civilsamhällesorganisationers gemensamma åtaganden för stärkt dialog och samverkan inom utvecklingssamarbetet, beslutades om 2015. De syftar bland annat till att skapa en inkluderande dialog mellan regeringen och civilsamhällesorganisationerna, och till att tillvarata organisationernas roller och mervärden för att uppnå de övergripande biståndsmålen.
- 51 Exempelvis i processen med att ta fram OECD DAC:s policyinstrument "DAC Recommendation on Enabling Civil Society in Development Co-operation and Humanitarian Assistance", 2021, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5021>.
- 52 CONCORD Europe, "EU delegations unwrapped – A practical guide for CSO engagement with EUDs", 2019.
- 53 CONCORD Europe, "CSO access to EU funding – External instruments", 2018, rekommendationer sid. 16–17.
- 54 European Union Agency for Fundamental Rights, "NGO ships involved in search and rescue in the Mediterranean and legal proceedings against them", 2020, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/2020-update-ngos-sar-activities>.
- 55 United Nations Guidance Note, "Protection and Promotion of Civic Space", 2020, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/CivicSpace/UN_Guidance_Note.pdf.
- 56 António Guterres, "The Highest Aspiration: A Call To Action For Human Rights", 2020, https://www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf.
- 57 Women's International League for Peace and Freedom, "Locked Out during Lockdown: An Analysis of the UN System during Covid-19", 2020.
- 58 OECD, "DAC Recommendation on Enabling Civil Society in Development Co-operation and Humanitarian Assistance", 2021, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5021>.

CONCORD Sveriges arbetsgrupp för civilsamhällets demokratiska utrymme bevakar och analyserar hoten mot människors rätt att organisera sig och verka fritt. Gruppen är ett forum för erfarenhetsutbyte och ömsesidigt kapacitetsstärkande, som lyfter vikten av fri och oberoende organisering och ger rekommendationer för hur Sveriges utrikespolitik och utvecklingsamarbete kan bidra till detta.

act
Svenska kyrkan

act:onaid

Afrika
GRUPPERNA

CIVIL RIGHTS DEFENDERS

People
Changes
the World

Diakonia

FONDEN FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

FORUMCIV.

im

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR
FRED & FRIHET
DEN SVENSKA SEKTORN AV WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR PEACE & FREEDOM

KRISTNA FRED
RÖRELSEN

KVINNA KVINNA

LSU

Naturskyddsföreningen

rfsu

Svalorna
Latinamerika

Svalorna
Indien Bangladesh

THE
RIGHT
LIVELIHOOD
FOUNDATION

Rädda Barnen

SILC

Svenska missionsrådet

UNION TO UNION
LO, TCO & SACO GLOBAL

WE EFFECT

CONCORD
SVERIGE